

Альбіна СЕМИСЮК

Буковинський державний медичний
університет,
Чернівці (Україна),
f.languages@bsmu.edu.ua

ТЕКСТОВИЙ ДІАПАЗОН
ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОПРІАЛЬНОЇ
ЛЕКСИКИ У НІМЕЦЬКОМУ
МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ „МОВА ДЛЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ”

Key words: *eponym, onomastic, lexical-semantic field, medical discourse, language for special purposes.*

Semysiuk Albina. Text diapason of functioning term-eponyms in the German medical discourse of the language for special purposes.

Text diapason of functioning term-eponyms and their pragmatic parameters are presented in the German medical discourse of the language for special purposes, language range: personality – concept-discourse is described and is shown that in the basis of anthroponyms formation functioning in the discourse under study is their relation with the native speaker of the language, the name of the personality who made a contribution into the development of a definite field of medicine.

У складі наукової термінології функціонують різні типи термінологічних одиниць. Не є винятком і німецький медичний дискурс „Мова для спеціальних цілей”, де термін містить у власну назву для дефініції наукового концепту. Наявність власного імені робить його носієм і зберігачем культури, науки та історії для того, щоб минуле мало своє продовження у майбутньому, щоб не відбулось збіднення людства великими багатствами і відкриттями.¹

Епонімні утворення збагачують кожен субмову медицини, яка постійно разом з розвитком самої медичної науки поповнюється пропріативами, у поняттях яких зберігається пам'ять про видатних вчених, лікарів, особистостей, які внесли значний доробок у розвиток цієї галузі².

Епонімні терміни використовуються для номінації наукових сфер і належать до концептосфер різних галузей медицини, таким чином ми можемо пояснити головну функцію наукового дискурсу, в якому пропріальна лексика передає фахово спрямовані знання формату медицини, їх цілеспрямований етимологічний характер, що дає їм підстави функціонувати у науковому дискурсі, розширюючи свій текстовий діапазон.

Метою дослідження є презентація різних точок зору лінгвістів з позиції номінації термінологічних одиниць з компонентом власного імені, які функціонують у галузевих мовах, визначення найпродуктивніших моделей їх утворення, принципів класифікації і спроба довести адекватну відповідність епо-

німних утворень до функції власного імені, а також щодо їхніх похідних у лексико-семантичному пласті медичного дискурсу галузевих субмов, обґрунтувати текстовий діапазон досліджуваних номінативних одиниць.

Об'єктом вивчення став корпус термінів епонімів, викопіюваний з лексикографічних, оригінальних текстових джерел наукової медичної літератури, де в якості дослідження виступає і особистість.

Предметом дослідження є епонімні утворення у складі термінологічних одиниць німецького дискурсу „Мови для спеціальних потреб”, їхні словотвірні парадигми.

Матеріалом дослідження слугували пропріативи як складова термінологічних одиниць досліджуваної теми, галузевих субмов медицини (стоматології, офтальмології, хірургії, терапії)

Методи дослідження: статистичний, порівняльно-етимологічний, лексико-семантичний, метод компонентного аналізу, лінгвокультурологічний.

Епонімні утворення, які увійшли до корпусу цих термінів ідентифікують і індивідуалізують поняття, які вони позначають саме у форматі досліджуваної концептосфери.

Розглядаючи німецький медичний дискурс галузевих мов у цьому форматі, ми виокремили характеристики лексичних одиниць з власним ім'ям: їхню професійну спрямованість, а саме контекст з специфікою мовних номінативних одиниць, що уможливають багатоаспектну класифікацію, основ-

ною метою якої є кореляція відношень між персоніологічним і базисним компонентом епонімічних термінологічних одиниць.

Антропоцентричність досліджуваної субмови представляємо такими номінативними субкласами: захворювання, методи та профілактика лікування, симптоми та синдроми, медичний інструментар, назви вузьких спеціальностей медицини (стоматологічна косметологія, ортопедія, імплантологія і т. ін.), методи лікування, рефлексії: *Spatel nach Hademann*, *Kneipp-hydrotherapie*, *Ascoll-Reaktion*, *Turner's Zahn*, *Blumberg-Zeichen*, *Wassermannsche Reaktion-RW-Reaktion*.

Тут ми спостерігаємо різні словотвірні потенції, композити, термінологічні словосполучення з різними ономастичними моделями, а також маємо можливість дослідити гендерний розподіл серед епонімічних утворень як складової термінологічних одиниць. Це дає нам підставу стверджувати, що вони є унікальними, оскільки власне ім'я у їхній структурі проявляє суперіндивідуальність.

Беручи до уваги те, що когнітивна проблема лежить в основі мови для спеціальних потреб, то для її реалізації як складової метамови медицини необхідно зрозуміти головну функцію наукового дискурсу, в якому пропріальна лексика передає фахоспрямовані знання цього текстового формату³.

Однією з особливостей термінологічних одиниць з пропріативами є їхня динамічність, яку можна пояснити постійними розвитком медичної науки, що викликає до життя новітні лексичні одиниці, багатозначні терміни, запозичення не лише з класичних мов, а й з сучасних європейських мов, серед яких значне місце посідають епонімічні утворення. Для цього слід представити різні точки зору вчених лінгвістів щодо визначення поняття епонім, зрозуміти принципи їхньої класифікації і довести його адекватну відповідність до функції власного імені у науковому дискурсі німецької мови для спеціальних потреб.

Сьогодні у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці розповсюджено дуже багато дефініцій щодо номінації термінів-епонімів: Г.В. Овчиникова досліджує процес трансформації власного імені в загальне ім'я і виокремлює ономастичні та дономастичні утворення.

Ж.К. Буланже визначає епоніми як родові поняття, яке означає будь-яке похідне, утворене від власного імені.

А. Ланер використовує термін-епонім для номінації будь-якої лексичної одиниці утво-

реної від власного імені безпосередньо або від узагальненого власного імені. Ономастичними містять всі специфічні особливості, антропонімію, під яким він розуміє будь-яке слово, що утворилось від імені людини, і топонімізм, який означає лексичну одиницю – назву географічного об'єкта, і слугує для називання мешканців будь-якої місцевості.

В. Швейкард розуміє під „деономастичним” утворенням лексичні одиниці, які виникли за допомогою власного імені, і саме від такого, що має або немає морфологічних змін.

З часом поняття терміна „епонім” змінило свою семантику від номінації особи, яка дала назву концепту для позначення такого концепту, на який перейшло власне ім'я з тлумаченням останнього, щоб пояснити його цілеспрямований етимологічний характер, що уможливило його функціонування у науковому дискурсі, розширюючи свій текстовий діапазон.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, ми поділяємо разом з цими лінгвістами наступну дефініцію: епонім є більш влучним і оптимальним терміном, який повно, точно, максимально наближено до наукового характеризує цей трансформаційний механізм. Крім того, власні назви набувають узагальнення, що з часом сприймається лише з висхідним іменем, і цей процес робить суттєвий внесок і у дискурс галузевих мов. До основи утворення антропоцентричних номінативних одиниць покладений їхній зв'язок з носієм даної мови, з ім'ям особистості, яка зробила певний внесок в розвиток конкретної галузі медицини: *Koch-Bazillus*, *De Vega-Plastik*, *Botkin's Punkt*.

Діапазон епонімічних утворень, які функціонують у досліджувальному дискурсі, виконують роль індивідуалізуючої номінації, йому притаманний об'єктивність, у тексті він зрозумілий фахівцям⁴.

Власні назви у складі термінологічних одиниць мають тенденції до переходу у загальні назви, продукувати нові власні імена, що призводить до зміни, або доповнення семантики імен, їхньої транспозиції з неживих предметів у живі і навпаки до набуття нових значень всієї лексичної одиниці за умови, якщо денотатом імені набувається визначність.

Для антропоцентричної номінації хвороб, симптомів, синдромів, методик обстеження, операцій, реакцій, тестів, хірургічних втручань, різних видів пластичних операцій, збудників хвороб, пухлин, видів анестезії, вад органів і т. ін. застосовуються номіна-

тивні словосполучення, повністю перенесені власні назви пишуться з великої букви, називні словосполучення з частково перенесеними прізвищами – з прописної. Їхня предметна перенесеність виражається сумарним значенням компонентів називного сполучення.

Важливе місце у процесі закріплення термінів-епонімів посідають семантичні і структурні властивості запозичень, що є зручним для утворень похідних слів.

Міжгалузева вибірка антропоцентричних термінологічних одиниць свідчить про функціонування у текстах термінів-інтернаціоналізмів, які мають характер сталих словосполучень і широкий ступінь відношення між термінологічним та базисним компонентам.

Питома вага пропріальної лексики, представлена у німецьких текстових джерелах, таких галузей медицини, як стоматологія, офтальмологія, нефрологія, відносно кодифікації епонімних утворень є значною.

Медичний дискурс „Мова для спеціальних потреб”, будучи складною пізнавальною структурою, в основі якої знаходиться віддзеркалена в мові співвіднесеність між нашими знаннями, уявленнями про світ і репрезентацією цих знань, передусім є комунікативною діяльністю (Е.С. Кубрякова, В.З. Дем’янков, В.М. Лейчик).

Для наукового дискурсу мови, для спеціальних потреб з метою реалізації мови науки, основним завданням є фіксація вузькоспеціального знання, вивчення характерних термінів-епоніми, завдяки яким можна говорити про антропоцентричність досліджуваного концепту, де об’єктом вивчення передусім є мовне коло: особистість, концепт, дискурс. Пропріальна лексика формує науковий дискурс і є культурною складовою галузевих текстів⁵.

Дискурс галузевих мов є видом спеціального наукового дискурсу, оскільки він спрямований на вузьке коло науковців та фахівців. Він тісно пов’язаний з текстом, без якого не можливо зрозуміти соціокультурний контекст пропріативів, що функціонують у мові для спеціальних потреб. На думку Г.Н. Манаєнко, існують чотири компоненти формату „дискурс”: середовище, соціум (соціальний об’єкт), зміст і текст з сукупністю всіх специфічних мовних засобів⁶.

У процесі аналізу семантичних особливостей галузевих термінів, до складу яких увійшли епоніми, значимим є етимологічний аспект терміна. Він допомагає виявити термі-

нологічну одиницю, її характеристики, з метою уніфікації терміносистеми кожної окремої галузі медицини.

Власні назви як когнітивна категорія досліджуються особливим розділом мовознавства – ономастиком. Термінологічна ономастика вивчає вузькоспеціальні терміни, які в більшості випадків є багатоконпонентними. У номінативному аспекті особливість таких термінів полягає у тому, що вони називають предмет, явище, дію, вводячи їх у різного роду відношення і закріплюючи за ними певні якості та властивості.

Терміни-епоніми утворюють паралельні терміни-синоніми, які збагачують терміносистему медичного дискурсу, але при цьому вони створюють певні труднощі комунікації в тих випадках, коли одна і та ж сама епонімна одиниця має декілька номінацій. В результаті аналізу текстового діапазону власних імен, нами було виявлено, що в німецькій мові найбільш чисельними групами є сталі сполучення з інтернаціональними компонентами. Вибірка міжгалузевої пропріальної лексики, яка відноситься до номінації хвороб, операцій, реакцій, симптомів, збудників хвороб, видів лікування, пухлин, пластичних операцій, видів анестезії, назв органів підкреслюють, що більшість термінів-епонімів носить інтернаціональний характер, увічнюючи імена вчених. Враховуючи те, що сучасна термінологія мов для спеціальних потреб (стоматологія, офтальмологія, нефрологія і т.ін.) є відносно молодою (більшість термінів з’явилися останнім часом у зв’язку з розвитком новітніх технологій у таких галузях, як стоматологічна ортопедія, імплантологія, мікрохірургія ока, трансплантація органів), і те, що ці галузі спеціального знання сформувалися в результаті взаємодії різних областей медицини, досліджувані субмови містять у собі і номінативні одиниці, залучені із термінологій суміжних галузей. Більшість термінів запозичується з морфологічних наук: терапії, фізіології, ортопедії, отоларингології, пластичної хірургії.

З огляду на сучасні точки зору лінгвістика давно перестала бути лише наукою про мову. Мова, будучи невід’ємною складовою всіх видів людської діяльності і віддзеркалюючи світ таким, яким його бачить мовець, не може бути зрозумілим і розтлумаченим поза зв’язком з людиною. На думку Ю.Д. Апресяна, мова є атропоцентричною. Більша частина її вокабуляра присвячена людині⁷.

Щодо лінгвістичних ознак медичного дискурсу галузевих мов, слід звернути увагу

на градацію дискурсних рівнів, що дає підставу для кваліфікації різножанрових текстів, в тому числі і наукових, які не є ізольованими явищами, а підпорядковуються мовним системам: граматичній, синтаксичній та ін., а тому стають феноменами, котрі об'єднують і формують дискурс відповідно до тексту, в реалізації якого вони беруть участь (...als Phänomene zwischen Texten und sprachlichen Systemen), і свідчать про те, що медичний дискурс є насамперед мовною категорією, це феномен, котрий містить комунікативний потенціал і фактично експлікує тексти⁸.

Термінологічні епоніми, утворені за допомогою прийменника *von*, вказують на авторство, прийменник *nach* найчастіше вказує на автора проведення досліджень, операцій за методом конкретного вченого. Терміни-епоніми демонструють статус антропологізації науки, тобто відповідно до термінології спостерігається вплив антропонімів на конститутивні властивості мови і вплив людини на мову наукової картини світу.

Епоніми терміни дискурсу галузевих мов медицини є складними словами і термінологічними словосполученнями, вони представлені моделями іменник (простий або складний)+прийменник *von/nach* + прізвище вченого, що є найпродуктивнішою для галузевих субмов медицини: Hämatogene Oxidationstherapie nach Wehrli, geschlossene pleurale Drainage Btilau: подвійний прикметник + іменник + прийменник + антропонім *toxisch - allergische Konjunktion nach Bimarprost*; прикметник + іменник + прийменник і два прізвища вчених + діеприкетниковий зворот, який є терміном-епонімом з прийменником: *lateralen Zugang nach Leriche/Fontaine, modifiziert nach Dosch*; прикметник + іменник у *Nominativ* + іменник у *Genitiv* + прийменник + антропонім. Кількісний числівник (один або декілька + іменник + прийменник + антропонім) *Null-Eins-Gesetz von Kolmogorow*.

Отже, термінологічні одиниці медичного дискурсу є складною системою, яка постійно модернізується і взаємодіє з терміносистемами інших наук, взаємозбагачуючись, для епонімичних термінів кожної терміносистеми характерний свій набір і кількість моделей⁹.

Медичний дискурс спирається на терміни, але одночасно користується мовним матеріалом загальної системи мови¹⁰.

Сучасна епоха багата на появу нових наукових систем і терміносистем мов для спеціальних цілей, але це не означає, що існуючі терміносистеми вже сформувались,

вони також продовжують свій розвиток і збагачуються на основі новітніх досягнень та нововведень, тому будь-який концепт потребує номінації і кодифікації у вигляді терміна¹¹. Число термінів постійно зростає, тому необхідно теоретично зрозуміти тенденції в галузі термінотворення, зокрема номінативних одиниць з пропріальною лексикою, і дійти висновку щодо їх словотвірної спроможності. Номінативні субкласи термінологічних одиниць з пропріативами у текстовому ракурсі представлені такими категоріями: синдром, симптом, хвороба, дефініція хвороби, операція, реакція, рефлекс, штам вірусу – збудника хвороб, назва органа, наприклад: *Hutchinson-Zähne* як ознака захворювання, види лікування, пухлини, точки, як місця для встановлення діагнозу, тест на визначення як фізичного, так і психічного здоров'я у дітей та дорослих, абсцес, види пластичних та хірургічних операцій. Щодо останнього субкласу, *операції*, то у німецькому медичному словнику А.Ю. Болотиної подано 47 номінативних одиниць, до складу яких входить епонім, але у перекладі компонент *операція* є відсутнім: *Limberg Operation* – пластика губ, *Tarnapolski – Operation* – ринопластика; у пропріативі *Burdenko-Operation* компонент операція означає ампутація¹².

Власні назви як термінологічні одиниці у досліджуваному дискурсі слід віднести до імен когнітивних категорій, оскільки вони впливають на пізнання людського світу у ракурсі лінгвокультури.

Результати проведеного дослідження сприятимуть оформленню галузевих терміносистем і визначення ролі текстового діапазону функціонування пропріальної лексики як одного із продуктивних засобів їх формування для того, щоб продемонструвати і все нове, що виникає у практичній діяльності фахівців.

Відношення лінгвістів до епонімичних термінів не є однозначним. Ми дотримуємось думки Н.В. Новінської, яка називає пропріальну лексику повноправними членами галузевих терміносистем.

А.В. Суперанська вважає власні імена невичерпним резервом для термінів і номенклатурних слів, оскільки за їх допомогою досягається конкретизація і уточнення більш загальних понять та положень. В той же час ця авторка, характеризуючи функціональну роль власних імен в мовах для спеціальних потреб, підкреслює, що вони несуть важливу ін формацію, спеціально спрямовану на розвиток ідей

конкретної галузі. У професійному спілкуванні терміни-епоніми сприймаються не лише як семантично специфічні, а і повноцінними одиницями номінації. Є.А. Лобач вважає, що власне ім'я стає умовним знаком для фахівця та розкриває внутрішній зміст¹³.

Термінознавець С.В. Гриньов, аналізуючи семантику термінів-епонімів, вважає, що лише деяка частина епонімних одиниць успішно функціонує у галузевих текстах і успішно впроваджується в термінологію галузевих мов. Ми поділяємо його думку і вважаємо, що завдяки антропоцентричним термінам можна говорити про антропоцентричність всього медичного дискурсу „Мова для спеціальних цілей”, в якому завжди присутній компонент „текст”¹⁴.

Щодо гендерного аспекту епонімних утворень, то нами були знайдені два терміни, до складу яких увійшли імена жінок-вчених: Hildegard von Bingen та Holant Raisa, що утворили наступні термінологічні одиниці з власним ім'ям: Hildegard von Bingen- Medizin, Holant-Syndrom, це свідчить про андроцентричність цих утворень, про перевагу чоловічої картину світу в текстовому медичному дискурсі¹⁵.

Отож, розглядаючи антропологізацію термінологічних одиниць німецького медичного тексту у руслі ономастичної науки, можна дійти висновку щодо достатньо широкого текстового діапазону функціонування антропопонімів у німецькому медичному дискурсі галузевих мов, де вони виконують роль індивідуалізуючої номінації, їм притаманна об'єктивність, і у контексті вони зрозумілі фахівцям. Слід відзначити, що антропопоніми є одним із засобів збагачення термінологічного вокабуляру мов для спеціальних потреб, тому вони є предметом їх подальшого вивчення, оскільки впливають на пізнання людиною наукових відкриттів¹⁶.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герд А.С. Логико-понятийное моделирование терминосистем. - В кн.: Отраслевая терминология и её структурно-типологическое описание. - Воронеж, 1988. - С. 114-123.
2. Блох М.Я., Семёнова Т.Н. Имена личные в парадигматике синтагматике и прагматике. - М: Готика, 2001. - С.70-71
3. Винниченко Т.Г. Характер функціонування термінологічної лексики у системі субмов: автореферат дис.канд.філол.наук. - Одеса 1999 р. - 17с.

4. Новинская Н.В. Мотивированность в терминах эпонимах // Научно-техническая терминология. - М. - 2000 г. Выпуск 3. - С.15-18.
5. Степанов Ю.С. Константы. М: Академический проект, 2001. - С.40-41.
6. Троцюк І.В. Структурно-семантичні особливості термінологічних словосполучень у мові медицини // Проблеми мов для наукової і фаховоорієнтованої комунікації. - Київ, 1990. - С.144-145.
7. Уфимцева А.А. Языковая номинация. - М.: Наука, 1983. - 25с.
8. Kusse H. Diskurs und Metadiskurs als linguistische Objekte. Theoretische Anmerkungen zu den Begriffen. - München, 2002. - 16S.
9. Суперанская А.В. Имя собственное в языке для специальных целей // Терминоведение. - М: 1995. - №2 - 3. - с.15-17.
10. Какзанова Е.М. Понятие дискурса и анализ немецких философских текстов // Современное направление в лингвистике. Материалы международной научно-практической конференции. Т.1 - М, 2007. - С.103-110.
11. Іваницький Р.В. Деякі критерії відбору термінів до словників //Науковий вісник Чернівецького університету. - Випуск 27. Германська філологія. - Чернівці, 1998. - С.94-100.
12. Болотина А.Ю. Немецко-русский / русско-немецкий медицинский словарь АБВУД, Press, 2009. - 895 с.
13. Лобач Е.А. Культура как текст. Сборник научных статей. Выпуск IX, - М: ИЯ РАН, Смоленск. СГУ, 2009 г. . - С.31-39.
14. Кияк Т.Р. Мотивованість лексичних одиниць. Кількісні і якісні характеристики. - Львів: Вища школа, 1988. - 162 с.
15. Какзанова Е.М. Термины-эпонимы в немецких математических текстах // Вопросы филологии, №4. - 2007. - с.202-212.
16. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. - Kopenhagen, 1985. - 214 S.

Semysyuk Albina. LA GAMME DU FONCTIONNEMENT DU VOCABULAIRE PROPRIAL DANS LE DISCOURS MEDICAL ALLEMAND „LANGUE ETRANGERE A DES FINS SPECIFIQUES”.

Dans cet extrait on revoit le fonctionnement des éponymes et leurs paramètres dans le discours médical allemand Fachsprache. On décrit les termes linguistiques – l'individu – le concept – le discours c'est entendu que la base de la formation des antoponymes qui

fonctionnent dans le discours médical soit la liaison entre le porteur de la langue ou la personnalité qui contribue au développement d'un domaine particulier de la médecine.

Mots-clés: *un éponyme, discours scientifique, onomastique, champ lexico-sémantique, du langage dans les domaines spécifiques.*

Семисюк Альбина. ТЕКСТОВОЙ ДИАПАЗОН ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОПРИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОМ МЕДИЦИНСКОМ ДИСКУРСЕ „ЯЗЫК ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ”.

Представляется текстовый диапазон функционирования терминов эпонимов и их прагматические параметры в немецком медицинском дискурсе „Язык для специальных целей”, описывается языковой круг – личность – концепт – дискурс и указывается на то, что в основе образования антропонимов, которые функционируют в изучаемом дискурсе, лежит их связь с носителем языка, именем личности, которая внесла вклад в развитие конкретной области медицины.

Ключевые слова: *эпоним, ономастика, медицинский дискурс языка для специальных целей, лексико-семантическое поле.*